

Dugoročno – izlaz je ekonomski razvoj

■ Za ekonomski razvoj presudne su politike obrazovanja, ulaganje u nauku, apsorpciju i kreiranje novih tehnologija i opremljenost kvalitetnom infrastrukturom. Videli smo na iskustvu pandemije koliko je razvojno važno i javno zdravstvo kao faktor kvaliteta života

Razgovarala: Danijela Nišavić

Veoma je teško prognozirati koliko dugo će cene da rastu. Inflacija nije samo kod nas ubrzana, već i u većini zemalja. Delimično skok cena ima jednokratni karakter zbog promene navika i potreba, kao i veće tražnje nekih proizvoda poput na primer kompjuterskih čipova. Kad se ponuda prilagodi, ovakvi skokovi cena će prestati. Teško je međutim predvideti šta će se dešavati sa svetskim rastom cena energenata i koliko će taj trend da traje. U Srbiji je stabilnost kursa dinara od velikog značaja za stabilnost cena. Njegova stabilnost, pak, zavisi od makroekonomske stabilnosti – od izvoza i nastavka priliva stranog kapitala u vidu ulaganja u državne obveznice, direktnih stranih ulaganja.”

Ovim rečima Jasna Atanasijević, koja je doktorirala ekonomske nauke na Univerzitetu Pariz 1 – Sorbona i predaje na Departmanu za matematiku i informatiku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu počinje razgovor za „Svet bankarstva i investicija”. Naša sagovornica veoma dobro je poznato ime u svetu bankarstva, radeći pet godina analize za Hipo Alpe Adria banku, kao glavni ekonomista. Nakon toga od 2014. do 2018. bila je na čelu Republičkog Sekretarijata za javne politike Vlade Republike Srbije. Poslednjih godina, znanje prenosi studentima. Ali ne samo to, već je i koordinator projekta Erasmus plus KA2 za izgradnju kapaciteta u visokom

obrazovanju „Interdisciplinarni program kratkih ciklusa u oblasti kreiranja i analize javnih politika” (PPMA) čiji je cilj da se uspostave predmeti iz oblasti kreiranja i analize javnih politika na tri najveća

Trend „štampanju novca” dodatno je dobio zamajac s pandemijom. Moguće da je delimično reč i o povećanoj tražnji za potrošačkim dobrima nakon izdašnih fiskalnih programa i kvantitativnih olakšica

univerziteta u Srbiji uz pomoć renomiranih partnerskih univerziteta iz Evropske unije. Do letos je tokom dve godine bila rukovodilac i stručnog tima na projektu finansiranom od strane Svetske banke za unapređenje konkurentnosti i zapošljavanja u Srbiji.

■ **Identifikovana su dva izazova – inflacija i rast javnog duga, gde u tom slučaju mora da se traži izlaz?**

„Što se tiče opšteg nivoa cena, inflacija se pokrenula odnedavno nakon decenije inflatorne stabilnosti uprkos masovnom „štampanju novca” koje ne prestaje od

Globalne krize 2008. Trend „štampanju novca” dodatno je dobio zamajac s pandemijom. Moguće da je delimično reč i o povećanoj tražnji za potrošačkim dobrima nakon izdašnih fiskalnih programa i kvantitativnih olakšica. Ovo je svakako intrigantno pitanje. Kratkoročno gledano, ako se makroekonomska situacija destabilizuje, tu postoje neki adekvatni finansijski instrumenti. Oni su u slučaju Srbije dosta ograničeni jer ne možemo u nedogled da se zadužujemo. Na međunarodnom tržištu zavisimo od raspoloženja investitora i toga kako oni vide stabilnost naše privrede i javnih finansija. Ako inflacija uzme maha, neminovno je podizanje kamatne stope. Ukoliko se pretera s budžetskim deficitom, to se može rešiti ili štednjom (imali smo to iskustvo 2014. i u godinama koje su usledile) ili inflacijom koja bi nastala ako bi se obaveze države finansirale „štampanjem” novca.

Dugoročno, izlaz je – ekonomski razvoj. Tačnije, koliko smo u ekonomski stabilnim i prosperitetnim vremenima unapredili otpornost naše privrede kroz sposobnost da proizvodi ono što je tržištu potrebno i što će biti potrebno u budućnosti. Za ekonomski razvoj presudne su politike obrazovanja, ulaganje u nauku, apsorpciju i kreiranje novih tehnologija i opremljenost kvalitetnom infrastrukturom. Videli smo na iskustvu pandemije koliko je razvojno važno i javno zdravstvo kao faktor kvaliteta života.

■ **Koliko će poskupljenje energenata uticati na privredu i ekonomiju koje se postepeno oporavljaju?**

Utiće u onoj meri u kojoj su pojedinačna preduzeća energetske zavisna, odnosno koliko im je energija značajan input. Svakako da energija predstavlja trošak, ali neki biznisi su posebno energetske intenzivni. Veće cene energenata prirodno će uticati na cenu svojih proizvoda, a samim tim i na standard kupaca.

Načelno posmatrano, porast cene energenata nikoga ne može da raduje, naročito ne privredu koja se postepeno oporavlja. Ne može da raduje ni građane jer pored većih troškova energije, to se prelijeva i na rast većine cena ostalih proizvoda i usluga.

■ **Ne nazire se kraj pandemije, da li je po vama potrebno razmisliti o još nekim merama pomoći stanovništvu i privredi, a da to ne ugrozi fiskalnu stabilnost?**

Svakako da društvo treba da se neminovno brine o ugroženima. Svaka dodatna pomoć iz budžeta, jasno je, ne doprinosi fiskalnoj stabilnosti. Mislim da bi privreda već morala da se prilagođava i da bi svaka pomoć na dugi rok bila „medveđa usluga“. Pomoć privredi je bila važna na početku pandemije kad je šok bio veliki i kad nedostatak likvidnosti može da ugrozi dugoročno dobre i održive biznise. Međutim, pomoć građanima, naročito ranjivim kategorijama je nešto što ne sme da se posmatra kao najveća ili jedina pretnja po fiskalnu stabilnost. Smatram da se i u postojećim okvirima socijalnih programa uključujući tu i programe za zapošljavanje nezaposlenih može puno postići ako bi se primenile metode za unapređenje upravljanja. Drugim rečima, analiza masovnih podataka (big data), a čak i obično objedinjeno sagledavanje budžetskih davanja (i povlastica) omogućilo bi preciznije ciljanje postojećih programa ka najugroženijima i učinak postojećeg paketa pomoći bi bio veći.

■ **Globalno zdravstvena ekonomska kriza poremetila je poslovanje velikog broja preduzeća i tokove novca građana. Šta će po vama biti dalji izazovi za bankarski sektor u Srbiji?**

Sam bankarski sektor je uspeo da održi kontinuitet poslovanja u uslovima pandemije što je svim organizacijama predstavljalo veliki izazov. S obzirom na dužinu trajanja pandemije, kao i na novostečeno iskustvo, verovatno će doći do promene poslovnih modela. Ove promene će se naročito odraziti na privredu, a možda će se promeniti i finansijske potrebe klijenata. Pomenute promene na mnogim tržištima su unele nove okolnosti sa značajnim posledicama na mnoge tradicionalne biznise. Svi su oni klijenti banaka i njihovi rizici u vidu npr. smanjene tražnje za poslovnim prostorom/kancelarijama, poslovnom odećom ili ugostiteljskim uslugama restorana, pretvorice se u nekoj meri u rizike ili gubitke banaka. Sve ove promene imaju i pozitivne strane, doći će nove tražnje za

finansiranjem proizvoda i usluga čiju je tražnju pandemija favorizovala.

■ **Stručnjaci naglašavaju da je pitanje vremena kada će digitalni novac postati deo finansijskog sistema. S druge strane, sve više se čuju upozorenja da je balon pred pucanjem kada je reč o virtualnim valutama. Gde je Srbija zapravo između ta dva stava?**

Kriptovalute imaju svoju upotrebnu vrednost i značajan potencijal da imaju veći udeo u finansijskim tokovima. One u sebi spajaju prednosti keša (anonimnost) i elektronskog novca (lakoću i brzinu transakcije). Relativno su sigurne u pogledu čuvanja zapisa i zaštite od mogućnosti krađe i prevare. Ovakva plaćanja čak ne poznaju državne granice, pa su zato relativno jeftina – u poređenju s provizijama banaka i drugih pružalaca usluga plaćanja. Za razliku od običnih valuta gde se mogu primeniti restrikcije kod prekograničnih plaćanja, a mnoga plaćanja podvrgnuti proverama u pogledu porekla novca i plaćanja poreza, kriptovalute ne poznaju ove prepreke. Napomenula bih da su u Srbiji provizije banaka za platne transfere veoma visoke uprkos blagodatima tehnološkog napretka u informacionim tehnologijama koji je drastično smanjio trošak transakcija i čuvanja podataka.

S druge strane, kriptovalute su u velikoj meri i predmet spekulativnih ulaganja. Njihova tržišna cena je, sva je prilika, daleko iznad nečega što zovemo fundamentalna vrednost. Ovu drugu je samo po sebi teško izmeriti koliko bi iznosila, a izvodi se iz opisane upotrebne vrednosti. Ono što možemo da primetimo je da je putanja rasta cene kriptovaluta od 2017. na ovamo, a naročito u 2021. vrlo strma i liči na finansijski mehur. Svaki mehur se pre ili kasnije izduva. Slični trendovi nisu zaobišli ni većinu drugih tržišta finansijske i druge imovine (npr. nekretnina), a svemu tome je doprineo dug periodu labave monetarne politike najvećih centralnih banaka. Slična situacija je bila i pred poslednju, globalnu finansijsku krizu, a jedan od njenih okidača bio je povećanje kamatne stope Federalnih rezervi, odnosno zaoštavanje monetarne politike.

■ **Evropska centralna banka identifikovala je rizike povezane sa klimom kao ključne pokretače rizika. Banke imaju pripremljene akcione planove, najavljuju finansiranje kompanija koje su društveno i ekološki odgovorne. Kako povećati svest o možda najvećoj ekološkoj pretnji ovog doba?**

Povećanje svesti je svakako važno i ono se neminovno dešava na globalnom planu. Veliko je pitanje i dalje kako će svet da zameni predominantnu energiju iz

Prof. dr. Jasna Atanasijević autor je knjige „Uvod u finansije“, koju su izdali Akademski knjigari Novi Sad i Savez ekonomista Srbije, a koja je nastala kao udžbenik za studente početnih godina studija, smeru primenjene matematike i informatike. Međutim, ona može biti zanimljiva i korisna široj publici. Pisana je s ciljem da na jednostavan i pristupačan način, uz mnoštvo primera i ilustracija iz naše zemlje i sveta upozna čitaoca s osnovnim pojmovima i konceptima o finansijskom sistemu, novcu i njegovim ulogama, načinu za računanje prinosa na različite instrumente za kreditiranje, o berzi i akcijama, bankarskom poslovanju i razlogu za postojanje finansijskih posrednika, finansijama na nivou preduzeća, kreiranju novca i mehanizmu za upravljanje inflacijom putem monetarne politike i o finansijskim krizama.

fosilnih goriva kojih je sve manje i putem postojećih tehnologija narušavaju životnu sredinu. Zato je imperativ da se omoguće tehnologije koje će u potpunosti da nadomeste ovu tranziciju u budućnosti. Sav in-

Porast cene energenata nikoga ne može da raduje, naročito ne privredu koja se postepeno oporavlja

tektualni napor treba usmeriti u pravcu tog rešenja. Stoga je važno da i finansiranje bude tako usmereno. Očigledno je da postojeći načini finansiranja tehnološkog napretka nisu bili dovoljni ili pravilno usmereni. Paralelno, jedan od adekvatnih pravaca delovanja je svakako energetska efikasnost tj. bolje korišćenje iste količine energije i njeno manje rasipanje. Za to u Srbiji ima dosta prostora jer spadamo u zemlje u kojima se troši najviše struje po dinaru proizvedenog BDP-a.

■ **Kako će se banke prilagoditi ovom trendu?**

Da bi se prilagodile ovom trendu, banke će morati da u svoje modele za odlučivanje o usmeravanju novca kroz kredite i druge finansijske instrumente, poput kreditnih politika i modela za procenu rizika i isplativosti ulaganja uključuju vrednovanje doprinosa životnoj sredini. Do sada je u modelima za upravljanje rizikom najveći značaj imalo posedovanje imovine tj. adekvatnog sredstva obezbeđenja. Pored toga, u proceni isplativosti projekata i prinosa od ulaganja nije se vrednovao negativni efekat na okruženje. Kao rezultat, imamo da u portfolijima dominiraju krediti za izgradnju nekretnina i krediti biznisima koji koriste stare, često prljave, tehnologije. Na planu vlasništva, dolazi do gomilanja imovine kod malog broja pojedinaca i rasta nejednakosti. Dobra vest je Grin dil Evropske unije i drugi globalni programi koji su usmerili velika sredstva u projekte sa ciljem prevazilaženja problema povezanih s klimatskim promenama. ■